

Overweging 12 augustus 2018

Brood om te leven; bread and roses

Lezingen: Deuteronomium 8, 1-10; Efeziërs 4, 30- 5, 2; Johannes 6, 37-51.

De laatste weken lezen we in de liturgie veelvuldig over brood. Al vier weken gaat het er in de evangeliëlezing over. Het geeft aan dat het als een belangrijk thema gezien wordt. Niet alleen liturgisch, maar ook in het dagelijks leven is brood belangrijk in letterlijke zin en als symboolbegrip. **Brood is** meer dan de dagelijkse boterham. Het staat voor noodzakelijke levensvoorwaarden en voor een menswaardig bestaan. Brood is geen neutraal begrip. Het is **politiek en ethisch geladen**.

De laatste week van juli en de eerste week van augustus stond Amsterdam in het teken van de emancipatie en erkenning van de gay community, meer volledig gezegd van de LHBTI-gemeenschap. Ook was er de internationale aids-conferentie, een ziekte die vooral door de homogemeenschap internationale bekendheid kreeg en die in de jaren 80 en 90 voor miljoenen doden verantwoordelijk was. Waardoor ook de acceptatie van deze gemeenschap weer ernstig onder druk kwam te staan.

De televisie zond de film *Pride* uit waarin de Londense gay gemeenschap in haar strijd om erkenning zich in 1984 solidariseerde met de stakende mijnwerkers die zwaar te lijden hadden onder de politiek van Thatcher. De grootste klappen vielen in de armste streken van noordoost Engeland en in Wales. In de film wordt onder andere het lied 'Bread and Roses' gezongen. Dit is een vakbondslied dat teruggaat op de staking van Amerikaanse vrouwen werkzaam in de textielindustrie, en niet zelden met een immigrantenachtergrond, die in 1912 staken voor een fatsoenlijk loon (brood) en een menswaardig leven (rozen).

Uit ongeveer dezelfde tijd (1917) kennen we het broodoproer in Amsterdam; een opstand van het arme deel van de bevolking tegen het nijpend voedseltekort.

De voorbeelden verbinden een aantal momenten in de strijd om brood en een menswaardig bestaan, om voldoende levensmogelijkheden en dignity. Het kan aangevuld worden met de meest duistere passages uit onze mensengeschiedenis, in verleden en recente dagen: christenvervolgingen, pogroms, het lynchen van zwarte medemensen, vrouwenonderdrukking. Elk mens vecht voor een plek onder de zon en voor respect. Minstens, verlangt ernaar; naar dagelijks brood en naar bestaanserkenning.

Als we in de Schrift lezen over brood, gaat het om leven in de volle betekenis van het woord, naar lichaam en geest. En dat is meer dan je hoofd boven water houden. Brood in de letterlijke en in de figuurlijke zin, -zowel als levensmiddel en ook als bestaansmogelijkheid-, is voorwerp van schaarste, van overvloed voor sommigen en gebrek voor anderen; en daarmee is het ook voorwerp van strijd. Het heeft van doen met de wijze waarop mensen samenleven en daardoor is het politiek, maatschappelijk en ethisch.

Brood staat voor wat onze honger stilt. En voor alles wat we dringend nodig hebben om te kunnen leven. Dat houdt ook in onze honger naar recht, veiligheid, levensruimte, zelfontplooiing.

De Hebreeuwse letters l, ch, m kunnen zowel brood als strijd betekenen. Afhankelijk van de uitspraak *lèchè*m of *lachem*. Eigenlijk is dat ook het dubbelzinnige van Jezus. Hij is geboren in *bethlehem*, broodhuis, maar zijn dood is het gevolg van strijd. Hij is brood van leven, maar ook teken van tegenspraak. Zijn leven is onderscheidend en dwingt tot keuzes, en als zodanig is hij ook aanleiding tot tweestrijd.

Liefde en haat, oorlog en vrede liggen dicht bij elkaar. Dood zaaien of leven verwekken: aan ons de keuze. Brood symboliseert dit keuzemoment. Als brood en strijd, leven en oorlog zo dicht bij elkaar

liggen, wat maakt dan het verschil? Waar gaat brood over in strijd? Leven in dood en verderf? Het hangt af van wat je ermee en ervoor doet.

Brood zou je kunnen definiëren als grondstof voor leven. Dat kan van alles zijn en in de praktijk is het dat ook. Kijk maar naar wat we nodig hebben voor ons leven en hoe er strijd over ontstaat. Leefruimte, vrijheid, geld, energie, graan, biobrandstof, grondstoffen, idealen en levensovertuigingen. We hebben ze allemaal nodig en zij zijn evenzo vaak oorzaak van oorlog. Wat levensnoodzakelijk is voor allen vervreemdt ons op een bizarre manier van elkaar en drijft ons uiteen. We raken erdoor verwijderd van onze oorsprong. Dat wil zeggen: wanneer het wordt toegeëigend en gestapeld in plaats van gedeeld naar wat ieder nodig heeft.

Al helemaal in het begin van de Schrift horen we hierover. De mens die in de tuin van Eden is geplaatst krijgt de keuze tussen sterfelijkheid en leven. Zijn nieuwsgierigheid, zijn begeerte om gelijk aan God te zijn brengen hem ertoe de verkeerde keuze te maken. Hij reikt naar de eeuwigheid en verkrijgt de sterfelijkheid. Het gaat er niet om dat hij op een kinderlijke manier ongehoorzaam is. Door te willen zijn wat hij niet is en nooit zal kunnen zijn, namelijk als God zijn, is hij niet gehoorzaam aan wie hij als mens is en verliest daarmee zijn oorspronkelijkheid en zijn integriteit. Hij onttrekt zich aan het scheppingswoord dat aan de oorsprong staat van zijn bestaan. Gehoorzaamheid aan het woord van God is in de eerste plaats leven in overeenstemming met het scheppingswoord. Vóór de wet komt de schepping. Eerst is er het woord dat de mens scheidt en in het leven roept als beeld en gelijkenis van God. Niet als God, maar als beeld en gelijkenis. Daar ligt de essentiële keuze die aan alle andere keuzes voorafgaat. Wil ik als mens leven of niet? Daarna komt de vraag: hoe doe ik dat dan? En dat is de Wet. We willen immers de weg (terug) vinden naar het paradijs, naar het beloofde land.

En daar beginnen de lezingen van vandaag. Het volk dat op weg is door de woestijn naar het beloofde land, ontvangt opnieuw een woord van God. Ook dit woord stelt het volk voor de keuze. De geboden, de woorden van God, worden gegeven met het oog op leven. Opdat het volk in vrede en welstand woont in het land dat het gaat betreden. Het gebod is geen keurslijf, geen nieuwe slavernij, maar een weg naar vrijheid en geluk. Anomie (dat is wetteloosheid) en onbeperkte individuele vrijheid betekenen slavernij (lees evt. Levinas over vrijheid en gebod in *Het menselijk gelaat*). We hebben een verkeerd begrip van vrijheid wanneer we denken dat individuele vrijheid het hoogste goed is en maatgevend voor de inrichting van onze samenleving. Wanneer we onze persoonlijke vrijheid niet aan banden laten leggen door wat menselijk juist is, dan verliezen we allen onze gezamenlijke vrijheid. Dit is onafhankelijk van welk religieus systeem dan ook. Maar leven is meer dan vrijheid. Het is leven in verbondenheid. Om mens te zijn in de volle betekenis van het woord moeten we ons voeden naar lichaam en ziel. Het volk mag dan in het beloofde land leven in overvloed, maar het woord leert hoe daar mee om te gaan, zodat er voor iedereen levensmogelijkheden zijn.

Het verschil in brood als bron van leven en als oorzaak van strijd is gelegen in de toe-eigening waarbij de ander wordt uitgesloten. Zodra iemand zich toe-eigent wat bedoeld is voor allen, met name de gaven van de schepping, gaat het fout. Dan ontstaat een tweedeling tussen bezitters en bezitlozen en daarmee ontstaan rijkdom en armoede, overdaad en gebrek. Wanneer dat verschil te groot wordt, desintegreert de menselijke samenleving.

Het volk Israel heeft die les al kunnen leren in zijn tocht door de woestijn. Bij de gave van het brood uit de hemel. Daarbij werd van Godswegen gezegd dat men niet meer mocht nemen dan wat men voor die dag nodig had. En op de dag voor de sabbat een dubbele portie. Het brood uit de hemel is immers bedoeld voor het hele volk (in messiaanse zin is dat alle mensen). Wat meer werd

genomen, bedierf. Niet alleen wat genomen is bedierft, maar het bedierft ook degene die meer neemt dan het toekomstige deel. We bidden nog steeds voor het dagelijks (het ons toekomstige) brood. Dat is niet alleen een smeekbede, maar zeker ook een ethisch appèl. Het herinnert ons eraan dat de gaven die we van God vragen niet ons exclusieve bezit zijn. Dat wij ze niet ten koste van het leven van anderen mogen toe-eigenen. Bovendien leert het ons te vertrouwen op de zorgende liefde van God. Heel veel toe-eigening en stapeling van bezit is immers gebaseerd op hebzucht en angst.

De leerlingen van Jezus leerden die les bij de broodvermenigvuldiging. Zij wilden de mensen wegsturen van de plaats en de persoon die hun levenshonger stilde. De leerlingen hadden maar amper genoeg voor zichzelf bij zich, vijf broden en twee vissen. Toen zij op het woord van Jezus deelden wat zij hadden, werden zij van bezitters deelgenoten aan de gaven van de schepping, hieven zij het verschil tussen hongerigen en bezitters op. De gaven die we om niet ontvangen, de vissen, en het brood, vrucht van de aarde en van het werk van onze handen, zijn er om gedeeld te worden, om te voeden wie hongeren en dorsten naar leven.

Jezus wijst zijn leerlingen op de weg van concrete gerechtigheid. Het beloofde land is niet alleen visioen, geen louter spirituele werkelijkheid. Het ontstaat heel concreet daar waar de gaven van de schepping en het werk van onze handen ten dienste worden gebracht van het geheel. Dat maakt het verschil tussen dood en leven, tussen vrede en oorlog.

Zoals Jezus zichzelf geeft voor het leven van de wereld, zo ook moeten de leerlingen doen. Niet als bezitters, maar als uitdelers van Gods rijke genade. De Efezebrief wijst ons de weg: "Weest als geliefde kinderen navolgers van God en wandelt in de liefde zoals Christus u heeft liefgehad. Weest vriendelijk jegens elkaar en barmhartig en vergeeft elkaar". Voor dat leven ontvangen we het brood uit de hemel, het woord van de Thora, brood van eeuwig leven, vleesgeworden, Christus zelf, in de eucharistie, de maaltijd die een afbeelding is van de wereld zoals die zou moeten zijn. Daar worden we naar lichaam en ziel gevoed om ervan te delen met velen, voor het leven van de wereld. Amen.